

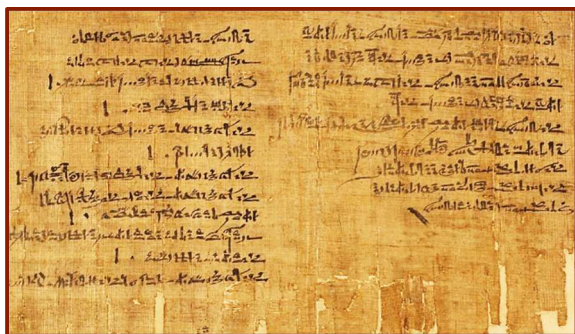
Is het geschreven woord het meest betrouwbaar?

De prehistorie is de tijd waarin mensen nog geen geschreven taal hadden. Daardoor weten we lang niet alles over deze tijd. Mensen zeggen ook wel eens: 'Ik geloof het pas als het zwart op wit staat.' Of: 'Wie schrijft, die blijft.' Als iets is vastgelegd op papier, weet je zeker dat het zo is. Toch?

Een lijk in het moeras

Stel je voor, je wilt meer weten over de mensen die tweeduizend jaar geleden in 'Nederland' woonden. De Romeinse schrijver Tacitus heeft geschreven over de Germanen die hier toen leefden. Hij schreef op dat het gebruikelijk was dat de Germanen mensen in het veenmoeras achterlieten als offer aan de goden. Ook kon het een straf zijn, een doodstraf dus, waarbij het lichaam in het moeras gedumpt werd.

Maar Tacitus was een Romein en vanuit zijn **perspectief** waren de Germanen de grootste vijanden van de Romeinen. Zijn beschrijving van de Germanen is misschien daarom ook niet zo positief. Bovendien is dit geen **primaire bron**: hij had zelf geen ervaring met Germanen. Hij **baseerde** zijn teksten weer **op** vertellingen van anderen.

Vals of echt?

Er zijn ook oude bronnen gevonden, 'papyri', die achteraf vals bleken te zijn! Geschiedkundige Jona Lendering schreef er een boek over, *Bedrieglijk echt*. 'Zolang er mensen belangstelling hebben voor de oudheid, zijn er

slimmeriken geweest die vervalsingen maakten.' Die vervalsers doen het voor geld, roem of macht. Het is moeilijk om bij een oud stuk papier te bepalen hoe oud het is. Alleen als zeker is wanneer en waar de tekst gevonden is, weet je dat de tekst echt oud is.

Wanneer kun je wel zeker zijn van hoe het vroeger is geweest? Archeologen hebben methodes, manieren om iets goed te onderzoeken. Ze gebruiken zelfs scheikunde om vast te stellen hoe oud een voorwerp of gebouw is. Bekend is de methode van koolstofdatering: bij botten, aardlagen, hout of fossielen kunnen onderzoekers aan de hoeveelheid koolstof precies zien hoe oud iets is.

Zo konden ze bij een tempel in Zuid-Siberië precies bepalen wanneer de tempel gebouwd was, omdat ze met koolstofdatering ontdekten dat het hout uit 777 kwam. Toen ze de geschreven bronnen uit die tijd erbij pakten, wisten ze dat de leider Tengri Bögü Khan deze tempel had laten bouwen. Uit de resten van het gebouw bleek dat de tempel eigenlijk niet echt gebruikt was, en dat klopte met de informatie uit de geschreven bronnen: Tengri Bögü Khan werd twee jaar later gedood door tegenstanders.

Het meisje van Yde

Laten we eens teruggaan naar het verhaal van Tacitus over de Germanen. In Drenthe zijn wel 48 veenlijken in de bodem gevonden: lichamen van duizenden jaren oud, die door het veen nog niet helemaal vergaan waren. Zo is er het 'meisje van Yde', een meisje van zestien jaar. Met koolstofdatering is ontdekt dat zij zo'n tweeduizend jaar geleden leefde. Bij het bestuderen van het lichaam ontdekten men ook dat zij met geweld om het leven is gekomen, want ze vonden een strak koord om haar hals en sporen van een messteek.

Klopt het verhaal van Tacitus dan toch? Ook bij andere veenlijken zijn sporen van geweld gevonden. Bovendien is er bewijs in de bodem gevonden waaruit je kunt **concluderen** dat mensen toen offers brachten aan de goden. In de bodem zijn namelijk vele waardevolle voorwerpen gevonden, die daar speciaal zijn neergelegd. **Enerzijds** laten de bodemvondsten dus zien dat de veenlijken mogelijk offers zijn. **Anderzijds** kan het nog steeds gaan om een doodstraf, waarbij het moeras de 'begraafplaats' was omdat misdadigers geen echt graf verdienden.

Welk bewijs vertrouw jij het meest?

Is het geschreven woord het meest betrouwbaar?

Leer de nieuwe begrippen: **perspectief** - **primaire** - **baseren op** - **concluderen** - **enerzijds... anderzijds**.

het perspectief: gezichtspunt, punt waarvandaan je iets ziet (letterlijk én figuurlijk)

VOORBEELD: Een luchtfoto biedt ons een ander **perspectief** op een stuk land dan een bodemonderzoek.

VRAAG: Hoe erg is een vervalsing, vanuit jouw **perspectief**? En vanuit het **perspectief** van een geschiedenisleraar?

Ook een tekening, foto of film heeft een **perspectief**: kijk je vanaf de grond naar boven (kikkerperspectief) of van boven naar beneden (vogelperspectief)?

primair, primaire: eerste, directe, belangrijkste, oorspronkelijke

VOORBEELD: We hebben geen geschreven **primaire** bronnen uit de prehistorie, want in die tijd was er nog geen geschreven taal.

VRAAG: Is een rotstekening een **primaire** bron?

Denk ook aan **primaire** kleuren: ongemengd, dus rood, geel en blauw.

En: **primair** onderwijs = de basisschool.

concluderen: een conclusie trekken, benoemen wat de uitkomst van je gedachten is

VOORBEELD: Veel veenlijken zijn met geweld om het leven gekomen. Je kunt daarom in ieder geval **concluderen** dat het veenmoeras geen gewone begraafplaats was.

VRAAG: Kun je **concluderen** dat Tacitus een onbetrouwbare geschiedschrijver was?

baseren op: steunen op, uitgaan van, vormen op basis van

VOORBEELD: Ons beeld van de prehistorie is vooral **gebaseerd op** bodemvondsten. Zo zien we aan pijlpunten van vuursteen dat ergens jagers geleefd hebben.

VRAAG: Waarop is het idee **gebaseerd** dat lichamen geofferd werden in het moeras?

enerzijds... anderzijds: aan de ene kant, aan de andere kant

VOORBEELD: Enerzijds weten we veel dankzij methodes zoals koolstofdatering. Anderzijds lukt het vervalsers nog steeds om oude bronnen te vervalsen.

VRAAG: Enerzijds is toch niet te geloven dat een meisje van 16 in het moeras gedumpt werd. Anderzijds weten we zeker dat ze met geweld gedood is. Wat denk jij dat er gebeurd is?

Is het geschreven woord het meest betrouwbaar?

Wat weten van de mensen in de prehistorie? Sommigen bewerkten het land, anderen jaagden, maar ze konden ook al vissen: dat blijkt uit de bodemvondsten van pijlpunten en vissersnetten.

Enerzijds zijn er weinig **primaire** bronnen, want er was geen geschreven taal. **Anderzijds** ontdekken onderzoekers nu steeds meer. Ze weten bijvoorbeeld hoe de mensen er toen uitzagen: zo hadden ze een donkere huid en vaak blauwe ogen. Dat hebben ze **geconcludeerd** na DNA-onderzoek. Je kent deze methode misschien van moordzaken in films of tv-series, maar het is dus ook mogelijk eeuwenoud DNA te onderzoeken.

Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar 'Trijntje', het lichaam van een vrouw die 7500 jaar geleden leefde. Ze vonden dit lichaam in 1997 bij Hardinxveld-Giessendam. De groep met wie zij leefde, bouwde daar een kamp met hutten van takken en riet. Dit kunnen we vrij zeker weten, want de onderzoekers **baseren zich op** wat zij daar nog meer in de bodem vonden.

'Trijntje' was liefdevol begraven. Bijzonder is dat dichtbij haar ook drie honden begraven waren. Je kunt wel **concluderen** dat honden toen al huisdieren waren en trouwe vrienden van de mens, anders zouden ze niet bij hun baasje begraven worden. Dit kunnen wij ons goed voorstellen vanuit modern **perspectief**: nog steeds houden veel mensen erg veel van hun hond.

Sinds wanneer zou dat eigenlijk zijn? Waren honden altijd al huisdieren van de mens? En met welke andere dieren leefde de mens in de prehistorie? Hadden ze toen al paarden? Op welke dieren jaagden ze? Die beroemde mammoeten en sabeltandtijgers, leefden die tegelijk met de mensen? Kwamen ze elkaar weleens tegen?

ONTDEKVRAAG

Hoe kunnen we zonder geschreven bronnen toch **ZEKER** weten welke mensen en dieren samenleefden in de prehistorie?

Denk hierover na en/of zoek er zelf informatie over op internet. Noteer wat je hebt gevonden of bedacht als antwoord op de ontdekvraag. Hebben anderen in de klas nog goede antwoorden? Maak daar ook een notitie van.

ONTDEK MEER!

Hoe werkt koolstofdatering?

Is het geschreven woord het meest betrouwbaar?

Spreek je uit! Je hebt nu genoeg kennis over het onderwerp om er een mening over te hebben. Kies je standpunt en ga erover in debat. Gebruik daarbij de nieuwe begrippen: **perspectief – primaire – baseren op – concluderen – enerzijds... anderzijds.**

Maak hier jouw notities voor het debat.

Deze zinnen helpen je om een goede bijdrage te leveren aan het debat:

- Ik geloof dat...
- Kun je dat bewijzen met een voorbeeld uit de tekst?
- Dat is een goed punt, maar heb je ook bedacht...
- Ik ben het met je eens, maar...

hulpzinnen!

Is het geschreven woord het meest betrouwbaar?

Schrijf op wat jij denkt over het onderwerp. Gebruik daarbij de nieuwe begrippen: **perspectief - primaire - baseren op - concluderen - enerzijds... anderzijds.**

Kies je standpunt (zoals bij het debat) en schrijf in volledige, nette zinnen op wat jij vindt en waarom je dat vindt. De hulpzinnen helpen je op weg.

- Hoe kun je de geschiedenis het best onderzoeken?
 - Ik vind dat je de geschiedenis het best kunt onderzoeken met / door... omdat...
 - Ook blijkt uit de voorbeelden...
 - Verder heb ik ontdekt...
 - Hieruit concludeer ik...
- hulpzinnen

hulpzinnen!

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Schrijf creatief!

Een schokkende vondst: er blijken wel schriftelijke bronnen te zijn die vertellen over de 'moord in het moeras'. Iemand heeft opgeschreven wat er gebeurd is met het 'meisje van Yde'. Schrijf dit verslag.